

การก้าวเป็น Consumer Economy ของประเทศกำลังพัฒนา : ไม่ง่ายอย่างที่คิด

โดย นางขวัญใจ เตชเสนสกุล

ผู้อำนวยการฝ่ายวิจัยธุรกิจ ธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าแห่งประเทศไทย (EXIM BANK)

การค้าโลกในปัจจุบันกำลังอยู่ในช่วงซบเซา สังเกตได้จากก่อนวิกฤต Hamburger ในปี 2552 มูลค่าการค้าโลกขยายตัวมากกว่า GDP โลกราว 3-5 เท่า แต่ในช่วง 3 ปีที่ผ่านมาการค้าโลกขยายตัวต่ำกว่า GDP โลก โดยในปี 2555-2557 GDP โลกขยายตัวเฉลี่ยราว 3.4% ขณะที่มูลค่าการค้าโลกขยายตัวเฉลี่ยเพียง 1% ต่อปี สถานการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้เศรษฐกิจของประเทศกำลังพัฒนาซึ่งส่วนใหญ่พึ่งพารายได้จากการส่งออกในสัดส่วนสูงได้รับผลกระทบอย่างมาก และมีส่วนทำให้ประเทศเกิดใหม่หลายประเทศนำโดยจีน มีแนวคิดที่จะปฏิรูปเศรษฐกิจโดยหันมาเน้นการบริโภคในประเทศ (Consumption-Led Growth) แทนการส่งออก (Export-Led Growth) มากขึ้น เพื่อลดการพึ่งพาอุปสงค์จากต่างประเทศที่มีความผันผวน โดยเชื่อว่าจะเป็นแนวทางที่ทำให้เศรษฐกิจสามารถเติบโตได้อย่างยั่งยืนในระยะยาว

แม้ประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศมีชนชั้นกลางมากขึ้น ซึ่งนับเป็นปัจจัยสนับสนุนสำคัญที่จะช่วยให้การบริโภคเติบโตได้มาก แต่การที่จะปรับโครงสร้างเศรษฐกิจทั้งระบบเพื่อให้การบริโภคในประเทศกลายเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจถือเป็นโจทย์ที่ไม่ง่ายและยังต้องใช้เวลา เนื่องจากข้อจำกัดหลายประการ ได้แก่ 1. การพึ่งพาภาคการผลิตที่มีมูลค่าเพิ่มต่ำ ประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่พึ่งพาภาคเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมที่มีมูลค่าเพิ่มต่ำ ส่งผลให้รายได้ต่อหัวอยู่ในระดับต่ำ นับเป็นอุปสรรคสำคัญในการก้าวสู่สังคมแห่งการบริโภค ต่างจากประเทศพัฒนาแล้วที่พึ่งพาภาคการผลิตและบริการที่มีมูลค่าเพิ่มสูง ส่งผลให้รายได้ต่อหัวสูงและการบริโภคเพิ่มขึ้นอย่างแท้จริงในระยะยาว ไม่ต้องอาศัยการอัดฉีดเงินเพื่อกระตุ้นการบริโภคในระยะสั้นอย่างประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายในปัจจุบัน 2. อัตราการออมสูง ระบบสวัสดิการสังคมของประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ยังด้อยคุณภาพและไม่ทั่วถึง ทำให้ประชาชนจำเป็นต้องออมเงินเพื่อการศึกษา การรักษาพยาบาลและใช้จ่ายหลังเกษียณในสัดส่วนที่สูง เห็นได้จากอัตราการออมต่อ GDP ของประเทศกำลังพัฒนาในเอเชียที่สูงกว่าประเทศพัฒนาแล้วถึง 2 เท่า นอกจากนี้ การที่ประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศกำลังเข้าสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุ ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่น่าจะทำให้การบริโภคชะลอลง 3. ระบบการเงินขาดการพัฒนา ทำให้เข้าถึงสินเชื่อเพื่อการบริโภคและการลงทุนได้ยาก โดยเฉพาะ SMEs ซึ่งเป็นผู้ประกอบการส่วนใหญ่และเป็นแหล่งจ้างงานที่สำคัญ ประกอบกับตลาดเงินตลาดทุนของหลายประเทศยังไม่พัฒนาเท่าที่ควร อีกทั้งประชาชนขาดความรู้เรื่องการลงทุนในสินทรัพย์อื่นนอกเหนือจากการฝากเงินซึ่งให้ผลตอบแทนต่ำ ปัจจัยดังกล่าวมีส่วนทำให้ประชาชนขาดโอกาสในการเพิ่มรายได้เพื่อใช้บริโภคในอนาคต 4. กำลังซื้ออ่อนไหว เนื่องจากหลายประเทศเป็นเศรษฐกิจแบบเปิด ทำให้ค่าเงินซึ่งแสดงถึงอำนาจซื้อของประชาชนผันผวนจากปัจจัยภายนอกมากกว่าปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เช่นในปัจจุบันที่ค่าเงินของประเทศกำลังพัฒนาอ่อนค่ามาก หลังสหรัฐฯ ทอยถยนต์มาตรการกระตุ้นเศรษฐกิจ ซึ่งมีส่วนทำให้การบริโภคของประเทศกำลังพัฒนาชะลอลง

ทั้งนี้ แม้สัดส่วนการบริโภคภาคเอกชนต่อ GDP ของประเทศเศรษฐกิจใหม่ อาทิ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และประเทศในภูมิภาคแอฟริกา มีสัดส่วนเกิน 60% แต่เนื่องจากภาคการผลิตยังมุ่งเน้นเพื่อบริโภคภายในประเทศเป็นหลัก หรืออาจเป็นเพียงการผลิตเพื่อส่งออกวัตถุดิบขั้นต้นหรือสินค้าที่มีมูลค่าเพิ่มต่ำเท่านั้น ทำให้ประชากรยังมีรายได้ต่อหัวไม่สูงพอที่จะใช้การบริโภคเป็นปัจจัยขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยตนเองได้อย่างแท้จริง ตรงกันข้ามกับประเทศพัฒนาแล้ว โดยเฉพาะสหรัฐฯ และยุโรปที่ทุกภาคส่วนของเศรษฐกิจพัฒนาจนประชากรมีรายได้ต่อหัวสูง ทำให้มีการบริโภคมากขึ้นและกลายเป็นเครื่องยนต์หลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่า แม้ประเทศกำลังพัฒนาจะสามารถปฏิรูปเศรษฐกิจและหันมาพึ่งพาการบริโภคภายในประเทศได้สำเร็จ ก็ไม่อาจยืนยันได้ว่าจะสามารถเติบโตอย่างยั่งยืนเสมอไป สังเกตได้จากบทเรียนวิกฤต Hamburger ในสหรัฐฯ ซึ่งเกิดจากการปล่อยสินเชื่อเพื่อสนองการบริโภคที่เกินตัวของชาวอเมริกัน ทำให้หนี้ภาคครัวเรือนสูงเกินกว่า GDP นอกจากนี้ หลายประเทศในยุโรปที่มีระบบสวัสดิการสังคมดีเยี่ยมได้กดดันให้หนี้สาธารณะสูงเกินกว่า 100% ต่อ GDP จนกลายเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่เรื้อรังมาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น แม้เศรษฐกิจการบริโภคจะช่วยลดความผันผวนจากเศรษฐกิจโลกได้ระดับหนึ่ง แต่หากผู้บริโภคในประเทศขาดวินัยในการใช้จ่าย และรัฐบาลขาดการใช้นโยบายอย่างมีประสิทธิภาพ ก็อาจจะกลายเป็นสังคมบริโภคนิยมแทนที่จะเป็นสังคมบริโภคที่มีคุณภาพ ซึ่งอาจนำมาซึ่งปัญหาเศรษฐกิจในระยะยาวได้เช่นกัน